

**„ჯდომის“ აღმნიშვნელი ზმნები ქართულში  
(ძირითადი მნიშვნელობა და გაფართოების არეალი)**

**Verbs denoting “sitting” in Georgian  
(Basic meanings and extended uses)**

**ნანა ლოლაძე**  
**Nana Loladze**

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი  
Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი  
Arn. Chikobava Institute of Linguistics

**საკვანძო სიტყვები:** პოზიციის აღმნიშვნელი ზმნები, კოგნიტიური  
ლინგვისტიკა, ტიპოლოგიური კვლევა, სემანტიკური გაფართოება,  
*პროტოტიპული მნიშვნელობა.*

**Keywords:** Posture verbs, cognitive linguistics, typological study,  
semantic extension, prototypical meaning.

„ჯდომის“ აღმნიშვნელი, ისევე როგორც „დგომისა“ და „დება/წოლის“ აღმნიშვნელი, ზმნები ენის არქაულ ფენას მიეკუთვნება და ენებში არაერთი თავისებურებით ხასიათდება. ამ ზმნებს „პოზიციის“ აღმნიშვნელ ზმნებს უწოდებენ, რამდენადაც ისინი სივრცეში ობიექტის (ფართო გაგებით) მდებარეობის სამ განსხვავებულ პოზიციას აღნიშნავენ: ვერტიკალურს – *დგომა*, ჰორიზონტალურს – *დება/წოდა* და შუალედურს – *ჯდომა* (ლემენსი, 2002, გვ. 2). კვლევების უმეტესობა ადასტუხებს პოზიციის ზმნათა ანთიპოპოცენტრულ საფუძველს: მათი პიოგოგოპუდი მნიშვნელობა მიეკუთვნება ადამიანის სამ ძიხითად პოზიციას.

საგულისხმოა, რომ ტიპოლოგიურად ამ ზმნებისათვის დამახასიათებელია სემანტიკური გაფართოება, რასაც შედეგად, ერთი მხრივ, მათი მეტაფორული მნიშვნელობით გამოყენება, ხოლო, მეორე მხრივ, გრამატიკალიზაცია მოჰყვება.

უკანასკნელ ხანს განსაკუთრებით გააქტიურდა ამ ზმნათა კვლევა კოგნიტიური ლინგვისტიკის ფარგლებში.

ნიუმანმა გამოყო ოთხი კოგნიტიური სფერო, რომლებიც რელევანტურია ამ სამი პოზიციის აღმნიშვნელი ზმნების ძირითადი მნიშვნელობის ინტერპრეტაციისათვის, ეს სფეროებია: სივრცულ-დროითი სფერო, მამოძრავებელი ძალა, აქტიური ზონა და სოციალურ-კულტურული სფერო. „ჯდომის“ აღმნიშვნელი ზმნის ძირითადი მნიშვნელობა ამ სქემის მიხედვით ასე გამოიყურება:

სივრცულ-დროითი სფერო – შუალედური („მოკეცილი“) პოზიცია;

მამოძრავებელი ძალა – კონტროლისა და ბალანსის საშუალო ხარისხი;

აქტიური ზონა – საჯდომი (და ზედა ტანი);

სოციალურ-კულტურული სფერო – კომფორტული პოზიცია როგორც მუშაობის, ისე დასვენებისათვის (ნიუმანი, 2012, გვ. 2).

ეს არის „ჯდომის“ საბაზისო მნიშვნელობა. რაც შეეხება ამ მნიშვნელობის ლექსიკალიზებას, სხვადასხვა ენაში ის შეიძლება განსხვავებული ლექსიკური საშუალებით იყოს გამოხატული. აღ-

სანიშნავია, რომ ეს ლექსიკური მრავალფეროვნება საკუთრებით **ჯდომის** აღმნიშვნელი ზმნებისათვის არის დამახასიათებელი.

ქართულში **ჯდომის** აღმნიშვნელი ზმნები საინტერესო სურათს გვიჩვენებს. ამ ზმნებში მოვიაზრებთ როგორც საკუთრივ ზმნას **ზის**, ისე ავტოკაუზატიურ ზმნას **ჯდება** და კაუზატიურ ზმნას **სვამს**. პირველ ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ სამივე ქართველურ ენაში **გდომისა** და **დების** (ძეს) აღმნიშვნელი ზმნები საერთო ძირებს ეყრდნობა.<sup>1</sup> ჯდომის აღსანიშნავად კი სხვადასხვა ძირი გამოიყენება:

ქართული – ზის

მეგრული – (გე)ხე(ნ)

ლაზური – გეხენ

სვანური – სგურ

ქართულში ჯდომის აღმნიშვნელი ზმნა ორია – **ზის**, როცა ერთის პოზიცია აღინიშნება და **სხედ**, როცა ერთზე მეტის პოზიცია აღინიშნება.

ასევე უნდა აღინიშნოს, რომ, განსხვავებით **დგას** და **ძევს** ზმნებისაგან, ეს ზმნები ძველ ქართულში ქონა-ყოლის მნიშვნელობით არ გამოიყენება.

თანამედროვე ქართულში **ზის** აღნიშნავს:

1. ადამიანის ისეთ მდგომარეობას, როდესაც ტანი ქვედანაწილით (საჯდომით) რამეს ეყრდნობა; როდესაც ვინმე სადმე არის, იმყოფება; იგივეა, რაც ციხეში ზის. ადგილსამყოფელი აქვს (მეფეს, პატრიარქს, კათალიკოზს...).

2. ცხოველის ისეთ მდგომარეობას, როცა უკანა ფეხებზეა დაყრდნობილი და ფრინველის, მწერის, ქვეწარმავლის, მღრღნელის, ამფიბიის მდგომარეობას, როდესაც ფეხებით რამეზეა დაყრდნობილი, გაჩერებულია.

---

<sup>1</sup> რაც შეეხება წოდას, წევს და ძევს ზმნების განაწილება სულიერობა-უსულობის მიხედვით მეორეული ჩანს (ლოლაძე, 1012, გვ. 138-139).

3. უსულო სუბიექტის შემთხვევაში, როცა რამეში არის მოთავსებული, – ჩამჯდარია. ასევე, დამკვიდრებულია, გამჯდარია.

როდესაც ზმნა **ზის** ადამიანთან გამოიყენება, უმრავლეს შემთხვევაში ის აღნიშნავს არა ე. წ. „მოკეცილ“ პოზიციას, არამედ იმას, რომ ადამიანის გადაადგილება შეზღუდულია, მისი მოქმედების არეალი შემოსაზღვრულია.

სხვა სულიერ სუბიექტებთან გამოყენებისას უმრავლეს შემთხვევაში იგი აღნიშნავს, რომ ეს არსება გაჩერებულია, მისი გადაადგილება შეზღუდულია.

რაც შეეხება ძველ ქართულს, ილია აბულაძე ამ ზმნის მნიშვნელობად „დამკვიდრებას“ გამოყოფს (აბულაძე, 1973, გვ. 573). ყურადღებას იქცევს შემთხვევები, როდესაც **ჯდომის** აღმნიშვნელი ზმნა გადამდგილების აღმნიშვნელ ზმნებთან გვხვდება:

ჯღომაჲ შენი და გამოსღვაჲ და შესღვაჲ შენი უწყი. ო, IV, მფ. 19,27.

ნუ განიშორებ მას ნუცა სღვასა და ნუცა ჯღომასა. მ.სწ. 62,13.

რამეთუ ვითარცა კაცნი არ განიყოფვიან ურთიერთას, ხოლო ვითარცა რომელიმე ნუუკუე ზის, ხოლო რომელიმე ვადს, განიყოფვიან. ამონიოს ერმისი, 39.<sup>1</sup>

რაიმეზე (მაგ., ცხენზე) **ჯდომის** აღსანიშნავად ზმნას დაერთვის **ზე/ზედა**.

რომელნი-იგი ზე-სხდეს ჰუნებსა ფს. 75,7.

მეუფც შენი მოვალს შენდა მშვდი და ზე ზის იგი ვირსა და კიცუსა მ. 21,5.

ამდენად, ძველ ქართულში **ჯდომის** აღმნიშვნელი ზმნების ძირითადი მნიშვნელობა არის მდგომარეობა, როდესაც გადაადგილება შეზღუდულია, მოქმედების არეალი შემოსაზღვრულია, რაც ამ პოზიციის საბაზისო მნიშვნელობის გაფართოების შედეგად არის მიღებული.

---

<sup>1</sup> დამოწმებულია ქართული ენის ეროვნული კორპუსიდან.  
<http://gnc.gov.ge>.

### ლიტერატურა:

- აბულაძე, ი. (1973).** ძველი ქართული ენის ლექსიკონი. თბილისი: გამომცემლობა „მეცნიერება“.
- ლოლაძე, ნ. (2012).** სივრცული ლოკალიზაციის აღმნიშვნელი ზმნები, საენათმეცნიერო ძიებანი, XXVIII. თბილისი. ISSN 1987-6653
- Lemmens, M. (2002).** The semantic network of Dutch posture verbs, Published online: 24 September 2002. <https://doi.org/10.1075/tsl.51.07lem>
- Newman, J. A. (2002).** Cross-linguistic overview of the posture verbs ‘sit’, ‘stand’, and ‘lie’. In: The Linguistics of Sitting, Standing and Lying. Newman, J. (ed.) Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/tsl.51>

The verbs denoting “sitting”, like verbs denoting “standing” and “lying”, belong to the archaic layer of language and are characterized by numerous peculiarities. These verbs are termed as verbs of “position”, since they denote three different positions of the object (in a broad sense) in space: vertical – *standing*, horizontal – *lying* and intermediate – *sitting*. Most studies agree on the anthropocentric basis of the posture verbs: their prototypical meaning pertains to the three typical positions of a human being (Lemmens, 2002, 2).

It should be noted that typologically these verbs are characterized by semantic extension. The results of such extension are, on the one hand, metaphorization, and, on the other hand, grammaticalization.

Recently, investigation of these verbs within the scope of cognitive linguistics has become especially active.

Newman has distinguished four cognitive domains relevant for the interpretation of the basic meanings of these three positional verbs. These domains are: the spatio-temporal domain, force dynamics domain, active zone and social/cultural domain. Based on this scheme, the chief meaning of the verb of “sitting” is defined as follows:

Spatio-temporal domain – relatively compact position;

Force dynamics domain –medium degree of control and balance;

Active zone – buttocks (and upper torso);

Social/cultural domain – comfortable position either for working or relaxing (Newman, 2012, 2).

This is the basic meaning of “sitting”. As for the lexicalization of this meaning, it can be expressed by different lexical means in different languages. It should be noted that such lexical diversity is especially peculiar of the verbs of **sitting**.

In Georgian, the verbs of *sitting* reveal interesting meanings. Under these verbs, we mean the verb ზიხ (is sitting), as well as auto-causative verb ჯდებოა (**sits down**) and causative verb სვამს (**seats, offers to sit down**). Above all, we should mention that in all Kartvelian languages, the verbs of *standing* and *lying* are based on common roots<sup>1</sup>. However, there are different roots for the verbs of sitting:

Georgian – ზიხ zis

Megrelian – (გე)ხე(ნ) (ge)khe(n)

Laz – გეხენ gekhen

Svan – სგურ sgur

In Georgian, there are two verbs expressing sitting. One is ზიხ zis, referring to one person, and სხედ skhed, referring to the plural.

Besides, unlike the verbs დგას dgas “stands” and ძევს dzevs “lies”, the verbs of sitting were not used in old Georgian in the meaning of possession.

In modern Georgian, the verb ზიხ zis “sits” has the following meanings:

1. The state of a person leaning upon some solid object with the lower part of the body (buttocks); staying in some place, for instance, in prison; occupying a certain post (the King, the Patriarch, the Catholics...).

---

<sup>1</sup> As for the verbs of lying, the word ჭევს tsevs is used for the animate subject, whereas ძევს dzevs is used for the inanimate subject. This division seems to be secondary (Loladze, 1012, pp. 138-139).

2. The state of an animal leaning on its hind legs, or the state of a bird, insect, reptile, rodent or amphibian which is motionless, leaning upon something with its legs.

3. In case of an inanimate subject, placed in something; established.

When the verb **ზის zis** “sits” refers to a person, in the majority of cases, it denotes not the so-called “compact” position, but restricted movement or restricted area of action.

When referring to other animate subjects, this verb denotes stillness and restricted movement in space.

As for old Georgian, Ilia Abuladze considers “establishment” as one of the basic meanings of this verb (Abuladze, 1973, p. 573). There are cases when the verb of **sitting** is found together with the verbs of movement:

ჯღომაჲ შენი და გამოსლვაჲ და შესლვაჲ შენი უწყი. O მფ. 19,27  
*ǰdomaj šeni da gamoslvaj da šeslvaj šeni učqi.* O mp. 19,27.

“I am aware of your sitting and coming out and entering”. O Book of the Kings, 19, 27;

ნუ განიშორებ მას ნუცა სღვასა და ნუცა ჯღომასა. მ.სწ. 62,13.  
*nu ganišoreb mas nuca slvasa da nuca ǰdomasa. m. sč. 62,13.*

“Do not refuse either walking or sitting”. Teachings of the Holy Fathers, 62, 13;

რამეთუ ვითარცა კაცნი არ განიყოფვიან ურთიერთას, ხოლო ვითარცა რომელიმე ნუუკუე ზის, ხოლო რომელიმე ვადს, განიყოფვიან. ამონიოს ერმისი, 39

*rametu vitarca kacni ar ganiqopebian urtiertas, kholo vitarca romelime zis, kholo romelime vals, ganiqopebian amonios emisi, 39.*

“People are not divided, but if someone is sitting, and someone is walking, they are separated”. Amonios Ermis, 39.

Sitting on the back of a certain animal (e.g. horse) is denoted by the prefixes **ზე/ზედა ze/zeda**.

რომელნი-იგი ზე-სხედს ჰუნებსა ფს.75,7.

*romelni-igi ze-skhdēs hunebsa ps.75,7*

“Those who sit on horseback. Psalm 75, 7”;

მეუფჱ შენი მოვალს შენდა მშჱდი და ზე ზის იგი ვირსა და კიცუსა მ. 21,5.

*meupej šeni movals šenda mšwidi da ze zis igi virsa da kicusa m*  
2,51

“Your King comes to you, gentle and riding on a donkey and on a colt the foal of a donkey”. Mathew, 21, 5<sup>1</sup>.

Thus, in Old Georgian, the verbs of **sitting** chiefly denoted a state when movement in space is restricted or the area of action is limited. These meanings were developed as a result of extension of the basic meaning.

### **References:**

- Abuladze, I. (1973).** *zveli kartuli enis leksikoni* [Dictionary of the Old Georgian Language], Tbilisi: “mecniereba”.
- Lemmens, M. (2002).** The semantic network of Dutch posture verbs, Published online: 24 September 2002. <https://doi.org/10.1075/tsl.51.07lem>
- Loladze, N. (2012).** *sivrculi lokalizaciis aymnišvneli zmnebi* [Verbs Denoting Space Location], Linguistic Papers, Tbilisi. XXVIII. ISSN 1987-6653
- Newman, J. A. (2002).** cross-linguistic overview of the posture verbs ‘sit’, ‘stand’, and ‘lie’. In: *The Linguistics of Sitting, Standing and Lying*. Newman, J. (ed.) Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/tsl.51>

---

<sup>1</sup> The examples are taken from the National Corpus of the Georgian Language. <http://gnc.gov.ge>.